

עיון באיסור הוצאת דם בשבת

(א) כתובות דף ה: "איבעיא לה, מהו לבעול בתחילה בשבת? דם מיפקד פקיד או חברי מחבר." פירש רש"י שאם הדם "נבלע בדופני הרחם להיות יציאתו על ידי חבורה אלא שהפתח נעול בפניו ופותחין לו ויוצא" אז מותר.

ויש להסביר בדרך אחרת שלא להכחיש המציאות: אם האיסור משום נטילת נשמה, כמו שנכתב לקמן, אז כמות הדם שמויעד לצאת מכל אשה לא נכלל בדם "הנשמה" ואינו חלק מהדם שהוא הנפש" אלא מופרד ממנו ולא חברי מחבר ולכן מחליט הגמרא כאן שהדם מיקפד פקיד. אבל בדם מילה שגם שם שואל הגמרא 'מפקד פקיד או חברי מחבר' מחליט הגמרא שודאי דם מילה חברי מיחבר שזהו דם של ה'נשמה' כדכתיב "כי עליך הורגנו כל היום" שהמילה מסכן נפש של הנימול.

(ב) שבת קלג: "מתנ' – עושין כל צרכי מילה בשבת: מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון וכו'".

ובעמוד ב – ת"ר מלקטין את המילה ואם לא הלקוט עונש כרת [שלא עשה מילה כשירה] כגון דאתא בין השמשות בשבת ואמר ליה לא מספקת [אין מספיק זמן לגמור המילה בשבת], ואמר להו מספקינא ועבד, ולא איסתפק ואישתכח דחבורה הוא דעבד ועונש כרת."

אע"פ שהחבל חבירו יש לנתח האיסור בהלכות שבת ע"פ ההלכות של דבר שאינו מתכוין, מקלקל בחבורה, צריך לדם, מלאכה שאינה צריכה לגופה, פסיק רישא ועוד, החבורה של מילה לכו"ע הוי איסור דאורייתא בשבת אי לאו הדין שמילה דוחה שבת. וכן כתוב שם [קלג:]: "אמר ר' פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועבירנן ליה. פשיטא? מדקא מחללי עליה שבתא [במה דמייץ] סכנה הוא, מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד [ואין כאן איסור תורה למצוץ] קמ"ל חברי מחבר [אלא כיון דמילה דוחה שבת, אחר שמל אם לא ימצוץ הרי הוא מסכן הנמול]."

ג) שבת דף עה. "ת"ר הצד חלזון והפוצעו (להוציא "דמו" – היינו ההפרשת בלוטה שממנה מייצרים התכלת) אינו חייב אלא אחת (חייב משום צידה, אבל אפציעה אינו חייב משום דש או מפרק, דאין דישה אלא בגדולי קרקע), ולחייב נמי נמי משום נטילת נשמה? אמר ר' יוחנן שפצעו מת. רבא אמר אפי' תימא שפצעו חי, מתעסק הוא אצל נטילת נשמה" (ולא כיון לכך). "ואע"פ שזה ענין של פסיק רישא, "שאני הכא דמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליצול צוביה." (והוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה ואין כאן חיוב חטאת על נטילת נשמה).

במילה ומציצה בשבת הרי ניחא ליה למצוץ הדם, "ולטיול הנשמה" כדי להרפאות החבורה והוי מלאכת תיקון ואיסור דאורייתא, אלא משום סכנה להתינוק, מותר למצוץ בשבת.

נכון לציין שמה שטען ר"ת בתוס ד"ה כי היכי "דדם חלזון הראוי לצביעה מפקד פקיד", כיון להאמת ד'הדם' שצובעין בו כנוס בבליטה ואינו חלק מדם הנפש של החלזון ואין כאן נטילת נשמה של החלזון.

(ד רמב"ם הל' שבת (ח: ז-ח))

"החובל בחי שיש לו עיר חייב משום מפרק, והוא שיהי צריך לדם שיצא מן החבורה אבל אם נתכוין להזיק בלבד פטור משום שהוא מקלקל ואינו חייב עד שיהיה בדם כגרוגורת. בד"א בחובל בבהמה, אבל החובל בחבירו אע"פ שנתכוין להזיק חייב מפני נחת רוחו, שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו והרי הוא כמתקן, ואע"פ שאינו צריך לדם שהוציא חייב."

הרמב"ם פוסק שאיסור מפרק (דש) שייך אפילו בבעלי חיים שאינם גדולי קרקע לא רק בגדול קרקע בדעתו של רבי יהודה בשבת דף עה. וכן כתב בהלכה ט' – "אחד החובל בבהמה חיה ועוף או בח' שרצים (שיש להם עור) ועשה בהן חבורה ויצא מהם דם או שנצרר הדם אע"פ שלא יצא – חייב"

אגב אורחא יש לתרץ הצ"ע בתוס' דף עה ד"ה הצד חלזון שכתב שם "צ"ע דבירושלמי משמע דצד חלזון לא מחייב משום צידה" שבאמת כן הוא – בארץ ישראל החלזון נמצא סמוך לחוף, במים רדודים, ונצדים 'בשחיה אחת' שלא נחשב במלאכת צידה בשבת. לא כן בהמדינות של חוף לארץ ששם החלזון נמצא במים עמוקים ונדרש מאמץ להגיע להם ולכן יש איסור צידה אבל לא בארץ ישראל, מקומו של הירושלמי.

(ה) רמב"ם הל' שבת (יא:א)

"השוחט חייב ולא שוחט בלבד אלא כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה ובהמה ועוף ודג ושרץ בין בשחיטה בין בנחירה או בהכאה חייב, החונק את החי עד שימות הרי זה תולדת שוחט."

כנראה מלשונו שהרמב"ם מחלק בין ממת בעל חי, שאיסורו משום נטילת נשמה, או מוציא דם שאיסורו משום מפרק. ואם מוציא דם עד שגורם מיתתו של הבעל חי אז חייב שתים – משום מפרק ומשום נטילת נשמה. הכסף משנה (ח:ז) מביא מן הירושלמי (שבת ז:ב) דמוציא דם חייב משום נטילת נשמה "באותו מקום" אם עשה מום שאינו חוזרת – אע"פ ממת הבעל חי.

(ו) עירובין דף קג:

"מתנ' – כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה, ואם להוציא דם כאן וכאן אסור."

רש"י – "שאין זה צורך העבוד, ועוד דהוי חובל, ואב מלאכה לא משתרי לגבייהו" (שרק איסור דרבנן מותר דאין שבות במקדש).

(ז) שו"ע אורח חיים (שכח:מח)

"אסור להניח בגד על המכה שיוציא ממנו דם מפני שהם יצבע אותו ואסור להוציא דם מן המכה." מגן אברהם (ס"ק נ"ג) כתב "רש"י פירש סוף עירובין דה"ל חובל והוי אב מלאכה... ומלשון רש"י משמע דדוקא כשמהדקה בגמי הוא דהוי אב מלאכה דהוא עביד מעשה אבל כשמניח עליה דבר המושך דם לא הוי אב מלאכה, דאיהו לא עביד מידי, וא"כ כ"ש כשמעמיד עלוקה דשרי לחולה (שאין בו סכנה) כמ"ש סי"ז דשרי שבות. אבל בזבחים דף י"ט משמע דכשנתכוין להוציא דם אפי' אין מהדקו הוי מלאכה... ולא גרמא הוא... אבל גבי עלוקה הוי כמו שעושה בידים, והמוצץ דם בפיו אסור דהוי חבורה. וא"כ אסור למצוץ דם שבין השינים ואפשר דהוי אב מלאכה."

משנה ברורה שם ס"ק קמז

"אם מניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם, הוי מלאכה דאורייתא כיון שנתכוין לזה. המוצץ דם בפיו מן החבורה חייב (חטאת)."

ח) שו"ת אבני נזר או"ח תשובה של"ח

שאלה: אם המציצה הוא מעיקר חיוב מצות מילה או רק משום סכנת התינוק?

תשובה: לכאורה פשוט דאינו רק משום סכנה, דהמול ימול, אחת למילה, אחת לפריעה... ועוד בשבת (קלג:): "אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ מעברינן ליה פשיטא מדחללין שבתא עליה סכנה הוא." ואי אמרת דמציצה מעיקר חיוב מצות מילה אין ראייה דסכנה הוא, דמצוה (מילה) גופה דוחה שבת.

בס"ק ד' שואל מדוע לא ימול בסוף יום שבת ולמצוץ בערב ולא יחלל שבת במציצה שכל היתרו אינו אלא משום פקוח נפש?

ומתרץ "השתא שיש סכנה שוב המציצה מכלל מצות מילה... כיון שאי אפשר למילה בלא מציצה ואי לאו המציצה היה אסור למול לסכן התינוק כשאמרה תורה למול כאילו אמרה מהול ומצוץ... כיון שאי אפשר בלא מציצה נשמע

שהמציצה מצוה... וכאן שהוא מכלל המילה ממילא מחיוב למצוץ ג"כ בשמיני (ולא למול בשבת ולמצוץ במוצאי שבת).

ט) להלכה אי אפשר להתחשב בהסברו הגאוני: בזה"ז לפי חכמת הרפואה הברורה שאין מי שחולק על אמיתת הידע, שאין שום תועלת רפואי במציצות הדם כמו שהקזת דם פעם היה נחשב כתועלת רפואי ועכשיו נתקבל שזה רק מזיק. ידע רפואי של' חז"ל למדו מגדולי הרופאים של הנכרים כמו Galileo וחביריו שברוב פעמים "פיהם דיברו שוא וימינם ימין שקר."

הרי נשתנה ידיעת הטבע, ובירור ההלכה מבוססת על הידיעה הנכונה שבה"ז כמו בענין רחיצת התינוק אחר המילה. שכתוב פעמיים במשנה (שבת דף פ"ו. ודף קלד:): "מרחיצין את הקטן ביום שלישי שחל להיות בשבת" ואם אין חמין מזומנים מבשלין מים בשבת משום שלפי חכמת הרפואה שבזמן המשנה היה זה נחשב כצורך פיקוח נפש, וכן פסק הרמב"ם בהלכות מילה (ב: ח) "מרחיצין אותו בשבת... בשלישי של מילה שחל להיות בשבת, מפני שסכנה היא לו."

אבל— בשו"ע או"ח (שלא: ט) נפסק להלכה, ואין מי שחילק "בזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצין את הולד לפני המילה ולאחר המילה,

וביום שלישי למילה במים חמים היה מסוכן. והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל ודינו לרחוץ בשבת אם רצו כדין רחיצת כל אדם."

הרי כיון שנשתנה חכמת הרפואה נשתנה ההלכה שהיתה בנויה על ידע מוטעת. וכן הוא הדין בענין מציצה בשבת. כיון שנתברר שאין שום תועלת במציצה ואין שום ענין של פקוח נפש של התינוק אם לא מוצצין ודאי אסור למצוץ בשבת.

הרמב"ם כתב בהלכות רוצח (ב:ח) "ההורג את הטריפה - אף על פי שאוכל ושותה ומהלך בשוק, הרי זה פטור מדיני אדם. וכל אדם בחזקת שלם הוא, וההורגו נהרג - עד שייודע בוודאי שזה טריפה, ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם זה, ובה ימות, אם לא ימיתנו דבר אחר."

בזה"ז, יש לנו מומחים גדולים, שהם תלמידי חכמים שומרי תורה ומצוות שנתחנכו אצל גדולי ראשי הישיבות בארצות הברית ובארץ ישראל שאפשר לסמוך עליהם ולפסוק ע"פ הידע הרפואי הברורה. וכן הדין במציצת דם אחר המילה, דלית מאן דפליג שמציצה זו בלי שום תועלת רפואי ולכן -

"אין חכמה ואין עצה ואין גבורה נגד ה'" - ואסור למצוץ הדם אחר המילה בשבת, והמוצץ עובר על איסור שבת דאורייתא וחייב חטאת שמינה כשיבנה המקדש בב"א.

משה דוד טנדלר

עש"ק ח' אדת תשע"ה